

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för utbildningsvetenskap

Kommunikationen som lätt glöms bort men säger mer än ord

**Pedagogers erfarenheter och resonemang om barns kroppsspråk i
förskolan**

Pernilla Arnestål
Sofie Åberg

2017

Examensarbete, Grundnivå (yrkesexamen), 15 hp
Didaktik
Förskolläraryrket

Handledare: Davoud Masoumi
Examinator: Kerstin Bäckman

Arnestål, P. & Åberg, S. (2017). *Kommunikation som lätt glöms bort men säger mer än ord: Pedagogers erfarenheter om kroppsspråk i förskolan*. Examensarbete i didaktik. Förskolläraryrket. Akademin för utbildning och ekonomi. Högskolan i Gävle.

Sammanfattning

I det dagliga samspelet med andra människor sker kommunikation på olika sätt. Gester, miner, kroppsuttryck och den verbala förmågan att kommunicera blir synlig även i förskolan. Tidigare forskning visar att kroppsspråket är viktigt för att kunna förstå en annan individ när ord inte säger hela sanningen i en dialog. Vikten av att skapa goda relationer mellan barn och pedagoger bidrar till förmågan att förstå varandras budskap. Den verbala kommunikationen är oftast mer uppmärksammas än den tysta och kroppsspråket glöms bort. Studien grundar sig i att intervjua pedagoger för att skapa en bild av vilket resonemang och vilka erfarenheter som finns på förskolan gällande barns kroppsspråk. Med syfte att granska och analysera pedagogers förhållningssätt till barns kroppsspråk visar denna studie på för vem och hur kroppsspråket spelar en viktig roll. Resultatet visar att det finns förståelse för vad kroppsspråk är även om det inte uppmärksammas i samma utsträckning när det verbala språket finns. Att bli sedd och förstådd är viktigt för alla, stora som små, och kroppen utstrålar mer än orden som sägs. Studien har bidragit till att uppmärksamma pedagogers erfarenheter och resonemang om barns användande av kroppsspråket på förskolan.

Nyckelord: *förhållningssätt, förskola, icke verbalt språk, kommunikation, kroppsspråk, pedagoger, yngre barn.*

Tack

Ett stort tack till vår handledare Davoud Masoumi som stöttat oss genom hela denna resa med vårt examensarbete. En resa blandad med skratt och frustration av att veta om vi är på rätt väg och samtal som ändrat fokus, från problemformuleringar till blommiga tapeter.

Vi vill även tacka samtliga pedagoger som ställt upp och svarat på frågorna som detta arbete grundar sig på. Utan er hade vi inte kunnat genomföra denna studie och till er är vi extra tacksamma.

Ett tack vill vi även ge våra familjer och vänner som stöttat oss under den här tiden som vi har arbetat med detta examensarbete. Sist men inte minst vill vi tacka varandra för att vi har tagit oss igenom denna utbildning och examensarbete med gott samarbete.

Hedemora 171213

Pernilla Arnestål

Linköping 171213

Sofie Åberg

Förord

Att det finns flera sätt att uttrycka sig på har barn gjort oss medvetna om. Det ligger stor vikt i att få använda sig av de olika sätten och få en chans att bli både sedd och hörd. Detta kan ske på många olika vis och det finns ingen anledning till att beröva barnen något av alla de språk de har inom sig. De borde få hjälp att utforska alla hundra, och fler därtill.

TVÄRTOM, DET ÄR HUNDRA SOM FINNS!

<i>Ett barn är gjort av hundra</i>	<i>Ett barn har hundra språk (och därtill hundra hundra hundra)</i>	<i>Man säger dem: att leken och arbetet det verkliga och det inbillade</i>
<i>Barnet har hundra språk hundra händer hundra tankar hundra sätt att tänka att leka och att tala på hundra alltid hundra sätt att lyssna att förundra att tycka om hundra lustar att sjunga och förstå hundra världar att uppfinna hundra världar att drömma fram</i>	<i>men berövas nittionio. Skolan och kulturen skiljer huvudet från kroppen.</i> <i>Man ber barn; att tänka utan händer att handla utan huvud att lyssna men inte tala att begripa utan glädjen i att hänföras och övertäckas annat än till påsk och jul.</i> <i>Man ber dem: att bara upptäcka den värld som redan finns och av alla hundra berövar man dem nittionio</i>	<i>vetenskapen och fantasin himlen och jorden förnuftet och drömmarna är företeelser som inte hänger ihop.</i> <i>Man säger dem: att det inte finns hundra Men barnet säger: Tvärtom, det är hundra som finns.</i>

(Loris Malaguzzis dikt i Jonstoj & Tolgraven, 2001)

Innehållsförteckning

1.	Inledning.....	1
1.1	Syfte.....	2
1.2	Frågeställning.....	2
1.3	Begreppsförklaring	2
2.	Litteraturgenomgång	4
2.1.	Kroppsspråk.....	4
2.2	Kroppsspråkets betydelse hos barn och vuxna	4
2.3	Pedagogernas betraktelser av barn.....	5
2.4	Tidigare forskning.....	6
3.	Teoretiskt ramverk.....	8
4.	Metod.....	10
4.1	Metodval	10
4.2	Urval	10
4.3	Genomförande	11
4.4	Studiens tillförlitlighet och trovärdighet.....	12
4.5	Bearbetning av empiriskt material.....	12
5.	Resultat	14
5.1	Pedagogernas förståelse om barns kroppsspråk.....	14
5.2	Pedagogernas erfarenheter om barns användande av kroppsspråk.....	15
5.3	Förskoleverksamhetens struktur för att synliggöra barns kroppsspråk.....	16
5.4	Användande av hjälpmedel för att stödja barns kommunikation.....	16
5.5	Pedagogers utmaningar i att förstå och synliggöra barns kroppsspråk.....	17
6.	Diskussion	19
6.1	Metoddiskussion	19
6.2	Resultatdiskussion	20
6.2.1	Pedagogers betraktelser av barns kroppsspråk	20
6.2.2	Tryggheten i att bli förstådd av andra.....	21
6.2.3	Pedagogers utmaningar om barns kroppsspråk	22
6.3	Slutsats	23
6.4	Förslag på vidare forskning	24
	Referenser.....	25
	Bilaga 1 Intervjufrågor	28
	Bilaga 2 Informationsbrev	29

1. Inledning

Kim sitter på golvet i kapprummet. Jackor, byxor, vantar, mössor och stövlar ligger slängda på golvet. Pedagoger springer runt och hjälper barn som ropar på dem. Med blicken i golvet sparkar Kim med sina stövlar på stolsbenet. Suckande och stönanden hörs och plötsligt kommer ett skrik följt av en flygande vante men fortfarande är det ingen som lägger märke till barnets frustration. När kläderna är upplockade från golvet och kapprummet tomt på barn sitter Kim fortfarande och sparkar på stolen. "Skynda dig nu, klä av dig, vi ska äta" säger en pedagog. Kim lyfter inte på blicken.

Kim rycker i pedagogen Evas klänning. Ett annat barn är högljutt och Eva skyndar dit. Kim knatar efter och kommer ikapp Eva. Återigen försöker Kim påkalla uppmärksamhet genom att rycka i Evas klänning och peka mot toaletten. "Eva, EVAA" hörs från ett annat rum och återigen försvinner Eva. Kim går själv in på toaletten och försöker krångla ner pottan från skötbordet. Eva dyker plötsligt upp i dörrhålet och suckar. "Men snälla Kim, varför berättade du inte att du var kissnödig?"

Ovanstående beskrivning av händelserna med Kim är fiktiva och baserade på egna tidigare erfarenheter inom förskolan. Hur Kim känner och upplever situationen kan ingen veta, men att kunna kommunicera och förstå varandra skapar en grundtrygghet. Barn ska känna sig trygga och möta vuxna som ser barns möjligheter och engagerar sig i det enskilda barnet och barngruppen (Skolverket, 2016). När ett barn är i behov av hjälp på förskolan är pedagogerna den trygghet barnen har att vända sig till (Johansson & Pramling Samuelsson, 2007). Här blir relationen mellan barn och pedagog viktig. Att bygga upp en god social relation mellan pedagog och barn, förutsätter att pedagogen försöker förstå vad barn menar och respekterar deras känslor (Doverborg & Pramling Samuelsson, 2012). När den vuxne försöker förstå och känna hur ett barn upplever en situation, närma sig ett barns uppfattningar, erfarenheter och förståelse för dess omvärld intas ett barnperspektiv (Sommer, Pramling Samuelsson & Hundeide, 2011).

I Sverige börjar många barn, vid ett års ålder, tillbringa större delen av sin vakna tid tillsammans med andra barn och vuxna på förskolan (Ytterhus, 2003). Bland barnen på förskolan är det inte alla som kan uttrycka sig med ett verbalt språk. Kim upplevs sakna den verbala förmågan att kommunicera. I situationer där språket saknas eller är bristfälligt förekommer det att barn försöker göra sig förstådda på andra sätt, till exempel med kroppsspråket, för att uttrycka känslor och tankar. Forskning påvisar att endast sju procent av kommunikation kommer från orden, trettioåtta procent kommer från hur orden sägs och de resterande femtiofem procenten kommer från ansiktsuttrycken (Mehrabian, 1972). Det innebär inte att det går att förstå en annan människa till nittiotre procent utan att ord används, kommunikation är ett samspel där mer än bara orden har betydelse. Utifrån Loris Malaguzzis dikt (Jonstoj & Tolgraven, 2001) om barns hundra språk är kroppsspråket ytterligare ett språk att ta i beaktande. Att förstå kroppsspråk är många gånger tolkningar,

det som iakttas eller uppmärksammas är ofta från egna erfarenheter eller förståelse (Johansson, 2003). Kroppsspråk bygger på beteendemönster ur en icke verbal kommunikation (Fast, 1984). Det innebär att omedveten kommunikation kan ske till exempel genom att pupillerna vidgas vid rädsla vilket personen själv inte kan påverka, men som ändå kan avläsas av omgivningen (a.a.).

I tusentals år har människan utvecklats kommunikativt, ändå framhävs fortfarande den verbala kommunikationen mest. Detta blir på bekostnad av den icke verbala kommunikationen som på senare tid har blivit mer betydelsefullt då den innehåller information om tankar och känslor (Quilliam, 2005). Av erfarenhet är det den verbala kommunikationen som oftast uppmärksammas, tyst kommunikation och kroppsspråk förblir lätt förbisett. Det verbala språket anses mer tillförlitligt att ta del av (Eskritt & Kang, 2003). Detta leder till att barns kroppsspråk, gester, mimik av känslor och tyckande inte får lika stor uppmärksamhet. Förmågan att kommunicera skiljer sig mellan barn både verbalt och med hjälp av kroppen. Barn som är svaga i kommunikation verbalt representerar de barn som snabbare och skickligare använder sig av alternativ kommunikation med hjälp av gester, miner och kroppen (Mainela-Arnold, Alibali, Hostetter & Evans, 2014).

Att lära sig ett icke verbalt språk är både tidskrävande och svårt (Phutela, 2015) samtidigt som det är betydande att förskolans personal förstår och kan samspela med barn för att skapa en trivsamt vistelse i verksamheten (Skolverket, 2016). Med detta i åtanke blir nyfikenheten stor gällande pedagogers förhållningssätt att förstå barns användande av kroppsspråk. Med utgångspunkt i tidigare forskning om icke verbal kommunikation hos barn kommer genomförd studie berika forskning med kunskap om pedagogers erfarenheter och resonemang kring kroppsspråkets betydelse hos barn på förskolan.

1.1 Syfte

Syftet med studien är att undersöka pedagogers erfarenheter och resonemang om barns kroppsspråk för att få en större förståelse för vilken betydelse kroppsspråket har för barn i förskolan.

1.2 Frågeställning

Den forskningsfråga som ska undersökas är:

- Hur förhåller sig pedagoger till barns kroppsspråk?

1.3 Begreppsförklaring

Här beskrivs centrala och återkommande begrepp som förekommer i denna studie. Dessa begrepp beskrivs nedan för att skapa en tydligare bild för läsaren vad innebörden av begreppen är i denna studie.

Pedagog: Vuxna som arbetar med barn på förskolan kan ha olika utbildning utifrån det arbete som de ska genomföra. Här kan skiftande erfarenheter förekomma samt olika förhållningssätt beroende på attityd, personlighet och värderingar. Med utgångspunkt i detta används i denna studie ett gemensamt begrepp, pedagog.

Kroppsspråk: I denna studie är kroppsspråk den kommunikation som inte framkommer genom det verbala eller skriftliga ordet. Kroppsspråkets kommunikation är icke verbal och innefattar bland annat kroppshållning, miner och gester.

Hjälpmedel: Hjälpmedel är ett begrepp i denna studie som syftar på olika saker som kan bidra till att stödja och utveckla barns förmåga att kommunicera. Hjälpmedel kan vara konkreta, till exempel bilder, surfplattor och böcker samt socialt utbyte av erfarenheter och kunskaper mellan individer.

Förhållningssätt: Begreppet förhållningssätt förklarar i denna studie hur pedagoger är och agerar tillsammans med barn. Det kan handla om pedagogers sätt att kommunicera, uppmärksamma, närvara och stödja barnen på förskolan.

2. Litteraturgenomgång

I följande kapitel redovisas den litteratur som är relevant för denna studie och delas in i följande tre rubriker; kroppsspråk, kroppsspråkets betydelse för barn och vuxna samt pedagogernas betraktelser av barn. Under rubriken kroppsspråk synliggörs definitionen av vad kroppsspråk är och hur det kommuniceras. Rubriken kroppsspråkets betydelse för barn och vuxna speglar användningen och vilken betydelse kroppsspråket har. I pedagogers betraktelser av barn beskrivs pedagogers förhållningssätt och syn på barn i förskolan. Vetenskapliga artiklar som används i denna studie är hämtade från databaserna ERIC och Discovery och redovisas under rubriken tidigare forskning. Utgångspunkten i valet av artiklar grundar sig i studiens syfte att undersöka pedagogers erfarenheter och resonemang om barns kroppsspråk med hjälp av sökorden; body language, interaction, non verbal communication, preschool, teacher, teacher attitudes, toddlers och young children. Vid sökningarna av artiklar användes oftast två till tre sökord i kombination med parametrar som ”and” eller ”or” för att begränsa sökningen. Samtliga artiklar i denna studie är vetenskapligt granskade, peer reviewed, och framtagna i full text.

2.1. Kroppsspråk

Kroppsspråk är den kommunikation som inte är verbal, exempelvis ansiktsuttryck, gester, hållning och beröring. Det är ett mer pålitligt språk än det talade ordet då kroppsspråk kan avslöja våra känslor och tankar. Det är inte bara de ord som sägs som innebär att kommunicera, utan den andres existens och tonfall på det som sägs skapar en helhet som berättar om en människas tankar och sätt att vara. Kroppsspråk mellan individer uppmärksammas genom olika kroppsrörelser och mimik (Johansson, 2003; Rasmusson & Erberth, 2008; Ridell & Bruhn, 2016). Kroppen kan användas till att hoppa, springa och rulla samt till att kommunicera med (Ytterhus, 2003). Att kommunicera med kroppen kallas för kroppsspråk. Genom att använda sig av kroppsspråket, vetenskapligt kallat kinestik, synliggörs olika beteendemönster i den icke verbala kommunikationen mellan människor. En av de snabbaste och tydligaste formerna av kroppsspråk är att röra vid någon annans hand (Fast, 1984). Yngre barn visar intresse för andra genom att använda sig av kroppen som kommunikationsmedel. Ögonkontakten är den vanligaste handlingen för att visa vem de kommunicerar med. Genom att fästa blicken på en specifik leksak, och sedan på en individ, framför barn sitt budskap om att vilja leka med den specifika leksaken (Hildén, 2016). När människor visar vad de känner kommer åttio procent fram med hjälp av kroppen och endast tjugo procent med ord, vilket innebär att människan inte alltid behöver vara särskilt ärlig i vad de säger och känner (Rasmusson & Erberth, 2008).

2.2 Kroppsspråkets betydelse hos barn och vuxna

Barn kan förmedla sina känslor mellan varandra genom att skratta eller le tillsammans (Engdahl, 2011). Förmågan att kunna känna empati sker dock vanligtvis med hjälp av ögonkontakt eller fysisk beröring (Sommer et al., 2011). Det är vanligt förekommande att känslor som glad, arg, ledsen, rädd eller liknande visas, vilket är accepterat bland barn.

Dessa uttryck stämmer i sin tur överens med beteende, vilket gör att de blir förstådda. Däremot är det mindre acceptabelt med gråtande barn, för den som inte fick sin vilja igenom, då detta anses som gnälligt av andra barn (Ytterhus, 2003). Att använda sig av kroppen illustrerar en form av status, uttrycken kan visa sig i allt från smärta till glädje och med kroppen som hjälp kan uttryck för en önskan om makt bli synlig (a.a.).

Det finns olika sätt att visa känslor på, några vedertagna är att vara ihopsjunken som antyder till nedstämdhet, armarna i kors över bröstet blir avvärijande och en rak hållning med huvudet högt visar på en god självkänsla (Rasmusson & Erberth, 2008). Kroppsspråket kan användas för att förstärka det verbala ordet men kan även blotta omedveten kommunikation (Quilliam, 2005). Användandet av kroppsspråket kan hjälpa till att skapa större förståelse för andra människor och kan avslöja hemligheter som genom ordvalet väljs att inte sägas. Andra tillfällen där kroppsspråket synliggörs omedvetet är till exempel när pupillerna avslöjar en handling eller känsla, som glädje och rädsla. Kroppsspråket omfattar icke verbala signaler hos en individ (Fast, 1984).

Vuxnas erfarenheter av att bli missförstådda eller misstolkade, känslan av att ingen förstår en och ser saker på samma sätt som en själv gör, är vanligt förekommande (Pramling Samuelsson & Lindahl, 1999). Oftast handlar det om att någon inte vill eller kan inta ditt perspektiv eller tar sitt egna perspektiv för givet. Som vuxen är det vanligt förekommande att det är lättare att acceptera att ens idéer och tankar blir förkastade, om man vet att den andra som förkastar tanken och idén förstår det som var tänkt att förmedlas. Barn och vuxna som blir förstådda av någon annan växer som individ. Att se ett barns handling innebär att förstå hur saker ter sig för barnet eller vilken avsikt, vilja eller mål barnet har med sin handling. Alla erfarenheter barnet samlar på sig i förskolan och hemma påverkar deras värld och lägger en grund för hur barnet ska uppfatta nästa möte. Det är även positivt för ett barn att möta motgång utifrån att inte alltid bli förstådd, detta kan ge värdefulla erfarenheter. Även om pedagoger är duktiga att inta ett barnperspektiv kan ett barn aldrig bli för mycket förstådd. Det handlar inte om att undvika gränsdragningar i syfte att förstå barn men låt barn få möjlighet att komma till tals, uttrycka känslor och önskningar. I interaktion med barn blir pedagogens förmåga att förstå barnets perspektiv en tillgång både för barnets lärande och psykologiska utveckling (a.a.).

2.3 Pedagogernas betraktelser av barn

Alla som arbetar med barn behöver lära sig att tolka och använda sig av både verbal och icke verbal kommunikation. En god människokännare genomskådar orden utifrån att studera kroppsspråket, på så sätt bildas den sanna uppfattningen om vad som verkligen sägs (Rasmusson & Erberth, 2008). Pedagogers bemötande och förhållningssätt är viktiga för att visa respekt till barnen på förskolan (Hildén, 2016). Det har visat sig att när vuxna pratar över huvudet på ett barn, i tron att de inte förstår, så tolkar barnet händelsen och samtalet även om det inte är ämnat för barnet. Pedagoger ska därför vara medvetna om sitt förfarande med avsikt att inte kränka en individ, med tanke på att barnet inte kan uttrycka sig eller argumentera för sin rätt. Att skapa goda relationer till barn innebär att känna samhörighet och känna kontakt, vilket medför att kommunikation förekommer

mellan individerna. Försvinner kommunikationen försvinner även relationen. Det handlar inte bara om att skapa goda relationer mellan pedagoger och barn utan även mellan barnen sinsemellan. Det är viktigt att tänka på vilken uppfattning som finns gällande barn. Många gånger finns förutfattade meningar om hur barn är, medvetet eller omedvetet, vilket visar vikten av att arbeta med sin egen syn på barn (a.a.).

Föreställningen om vad ett barn är och hur det bör vara benämns som barnsyn (Sommer, 2003). Vuxnas olika perspektiv påverkar hur de ser på barnen. Även samhällets sätt att se på barn påverkar barnsynen. Bakomvarande orsaker till olika syn på barn grundar sig i tidigare erfarenheter, personliga erfarenheter om både sig själv och egna eller andras barn, samt kunskaper inom pedagogik och psykologi. Synen på barn skiljer sig (Sommer et al., 2011). När en vuxen försöker förstå och känna hur ett barn upplever en situation intas ett barnperspektiv utifrån att kunna närma sig ett barns uppfattningar, erfarenheter och förståelse för dess omvärld. Barns perspektiv handlar istället om barns egna erfarenheter, förståelse och uppfattningar av sin värld. Det en individ väljer att iaktta är de själva delaktiga i utifrån egna erfarenheter och möjligheter till förståelse (Johansson, 2003). Förmågan att förstå barns perspektiv, intentioner och uttryck blir därför begränsad samtidigt som kunskapen som finns oftast är bristfällig eller komplex. För att kunna förstå och tolka ett barns agerande behöver hela händelsen, där barn och vuxna deltar, tas del av samtidigt som förståelsen av att tvetydigheter kan förekomma behövs. Även om en pedagog tolkar vad som hänt kvarstår frågan vilken innebörd det hade för barnet (a.a.).

2.4 Tidigare forskning

Tidigare forskning påstår att med hjälp av kommunikation kan andras världar intas och skapa en möjlighet att försöka förstå dessa. Visandet av ansiktsuttryck, gester och tonfall i det som sägs formar det vi kommunicerar och kan berätta om tankar och personlighet. Att fullt ut förstå och få tillgång till en annan människas livsvärld är inte möjligt, men däremot kan en helhet formas genom interaktion, där den andres ord blir förstärkt av den kroppsliga närvaron (Johansson, 2003). Barn kan förmedla sina känslor mellan varandra genom att skratta eller le tillsammans. Yngre barn som leker använder sig av den icke verbala kommunikationen, till exempel genom att förflytta sig och/eller genom att använda gester, tonfall och ansiktsuttryck. Vanligast är att med ögonkontakt förmedla sitt deltagande medan kroppsliga handlingar används för att tala om att något inte är acceptabelt (Engdahl, 2011).

I forskning (Magnusson, 2003) framgår att kroppsspråket är den kommunikation där kroppsliga uttryck tolkas och förstås av andra, då kroppen är det verktyg som oftast används i kommunikativa situationer. Kroppsuttrycken behöver det talade ordets hjälp för att bli förstådda då kroppsspråk och det verbala språket oftast är beroende av varandra, utan den ena delen blir helheten bristfällig (a.a.). Ett viktigt hjälpmedel för att kunna hantera och förstå det verbala språket är kroppsspråket. Det ger oss möjlighet att lära känna varandra och förstå saker som inte uttrycks med hjälp av orden (Benzer, 2012). Ett första intryck av en person sker vanligtvis genom kroppsspråket. En uppfattning bildas om den andre individens personlighet och ger en inblick i om denna person är pålitlig,

samarbetsvillig, vänlig eller rent av otrevlig. Valet av ord kan människan styra till skillnad från plötsliga ansiktsuttryck eller andra kroppsliga uttryck. Kroppsspråk är ett icke verbalt verktyg som är en stor del i kommunikation och kompletterar det verbala språket (a.a.). Det som ingår i tolkningen av kroppsspråk är personens betoningar och attribut. Även sinnesuttryck blir av betydelse då kroppen spontant visar uttryck så som känslor och vilken sinnesstämning individen har, oavsett om de själva är medvetna om dessa eller inte (Magnusson, 2003).

Hur barn agerar och handlar i olika sociala situationer, påverkar pedagogers uppfattningar om barnet samt att dessa uppfattningar i sin tur påverkar barnens sociala relationer. Synen på barn har varierat med åren där allt från att se barn som hjälplösa och okunniga barn, till medforskare i ett livslångt lärande varit förekommande (Sommer, 2003). Utifrån att olika förväntningar finns på barnet kan även pedagogers syn på barnets kunskaper och egenskaper förändras (Jonsdottir, 2007). I forskning (Bergeling, 2001) framgår det att en förskola där vuxna samtalar mycket med barnen är en förskola med hög kvalitet. Samspel mellan barn och vuxna kräver en lyhördhet för att skapa goda relationer, att ge och ta i en relation främjar utvecklingen. En lyhörd vuxen bemöter barn med respekt samt ser deras behov, talar med barnet istället för till barnet. Det ligger en vikt i att lyssna till vad vuxna säger till barnen för att få kvalitet i språket. Det är viktigt att språket inte blir ett kontrollverktyg för vuxna, utan att barn blir sedda och respekterade, för möjlighet att utvecklas, oavsett sin språkliga kunskap (a.a.).

3. Teoretiskt ramverk

Vid tolkning av människor och sociala sammanhang anses användandet av ett tolkningsverktyg nödvändigt (Bryman, 2011). Syftet med ett tolkningsverktyg är att förtydliga vad som valts att undersökas. Studiens empiriska material har analyserats och tolkats ur ett sociokulturellt perspektiv (Smidt, 2010). Valet av perspektiv grundar sig i Lev Vygotskijs, rysk upphovsman av det sociokulturella perspektivet, tankar om att allt lärande är socialt konstruerat samt att människor lär av och med varandra (a.a.). Kroppsspråket är en stor och viktig aspekt i det sociala samspelet tillsammans med andra utifrån att det säger mer än ord. Det sociokulturella perspektivet handlar om att allt lärande är socialt, samtidigt som kroppsspråket tolkas i olika sociala sammanhang. Med hänsyn till detta ser vi kopplingar mellan kroppsspråket och det sociokulturella perspektivet.

Redan som små är barn utåtriktade med ett språk som fyller en social funktion genom att kommunicera med andra människor (Smidt, 2010). Med hjälp av det sociokulturella perspektivet har vi valt att inrikta oss på språkets betydelse i relation till kroppsspråkets kommunikativa förmåga. Människan har med tiden utvecklat flera olika sätt att förmedla tankar och känslor med hjälp av olika kommunikationssystem, artefakter. I takt med att olika kommunikativa hjälpmedel utvecklats har även människans tänkande och förståelse förändrats. Tecknad film är ett exempel på en artefakt, uppbyggd av flera tecken och symboler, kan förmedla känslor och upplevelser ur verkligheten och bidrar till att igenkänningsfaktorer kan utvecklas. Möjligheten att använda sig av symboler, tecken, bilder, leksaker och böcker, även kallade kulturella eller psykologiska redskap, hjälper människan att tänka och utvecklas samt bidrar till möjlighet att få en större förståelse för omvärlden. Att kommunicera med andra är en dubbelriktad process där både språket och kroppen samarbetar (a.a.). Den mänskliga världen uttrycks med hjälp av språket som anses som ett viktigt verktyg (Tellgren, 2004) med förmågan att kunna delta och avkoda omgivningen i den befintliga kulturen (Corsaro, 2015). Språket anses vara ett kulturellt redskap som kan bidra till utveckling, vilket kan ske med hjälp av den kompetenta andre personen, en mer allvetande person (Corsaro, 2015; Smidt, 2010). Den kompetenta andre personen kan med sin kunskap och erfarenhet bidra till utveckling och lärande (Smidt, 2010). Interaktionen med andra människor skapar ett gemensamt innehåll för att förstå olika saker i livet. Det som genomsyrar Vygotskijs tankar och fokus är vad barnet kan idag och vad det skulle kunna imorgon (a.a.).

Förståelsen av att barnomsorgen ska erbjuda meningsfulla aktiviteter som bygger på barns tidigare erfarenheter gör det möjligt att förstå syftet med aktiviteten, vilket kan leda till att barn ser sammanhang som i sin tur bidrar till lärande (Smidt, 2010). Omsorg och utbildning är två parallella processer där barnet lär sig mer om omvärlden och läraren mer om barnet och barnets omvärld. Barns användande av kroppsspråk i det sociokulturella perspektivet bidrar till en förståelse för att uttryck av känslor kan ske på olika sätt, samtidigt som barn lär sig genom interaktion med andra och med egna erfarenheter. Att se barn som redan kompetenta, samt uppmärksamma vad barnet gör och uppmuntra till lärande är därför betydande (a.a.).

Människan är sällan medveten om att uppfattningen av ett fenomen inte stämmer med andras sätt att se på samma fenomen, det finns skillnader i att förstå omvärlden. Det innebär att människan tar för givet att alla ser världen på samma sätt (Marton, 1997). Didaktik handlar om vem, vad, när, med vem, var, hur, genom vad, varför och för vem individen ska lära sig. Didaktiska frågor ska svara på metoder, undervisningens och

inlärnings teori och praktik (Jank & Meyer, 1997). Denna studie utgår från en didaktisk inriktning med ett pedagogperspektiv och en teoretisk utgångspunkt i ett sociokulturellt perspektiv. Kommunikation sker tillsammans med andra och allt lärande är socialt (Smidt, 2010) kroppsspråk och lärande kan främja varandra samt bidra till erfarenheter och utveckling.

4. Metod

I det här kapitlet redovisas studiens tillvägagångssätt. Här redogörs valet av metod, hur intervjuerna genomförts, urval av respondenter, studiens tillförlitlighet samt bearbetning av empiriskt material.

4.1 Metodval

För att svara på frågor om barns kroppsspråk har en intervjustudie gjorts där syftet var att ta reda på pedagogers erfarenheter och resonemang kring barns kroppsspråk. Valet av metod grundade sig i styrkan och möjligheten att fånga upp nyanser och detaljer (Bjørndahl, 2005) samt att få en mer omfattande uppfattning av pedagogerna och deras förhållningssätt. En förutbestämd intervjuguide har skapats och använts, en så kallad strukturerad intervju (Bryman, 2011; Stukát, 2011). Genom att använda en strukturerad intervjuguide skapades möjligheten att angripa problemområdet på likvärdigt sätt med utgångspunkt i samma frågor och ordningsföljd. Med hjälp av strukturerade intervjuer inhämtades en stor mängd data som skulle sammanställas på ett jämförbart sätt, där syftet var att tolka och förstå det framträdande resultatet (Bryman, 2011; Stukát, 2011).

Det upplevda problemet att det verbala språket väger tyngre än det icke verbala bidrog till en vilja att ta del av pedagogers tankar och arbetssätt. För att ta del av pedagogernas erfarenheter och resonemang kring kroppsspråk i förskolan diskuterades och formulerades två olika sorters frågor, bakgrunds- och huvudfrågor (Bilaga 1). Bakgrundsfrågorna syftade till att undersöka respondenternas utbildning och arbetslivserfarenhet för att eventuella jämförelser skulle kunna genomföras. Huvudfrågorna relaterade till studiens syfte för att få fram erfarenheter och resonemang om kroppsspråkets betydelse ur flera situationer från vardagen i förskolan. Respondenterna var kända för intervjuaren och har med hänsyn till ett etiskt perspektiv avidentifierats för att svar och deltagare inte ska kunna knytas samman (Vetenskapsrådet [VR], 2017). Redan tidigt i intervjun ställdes frågor relevanta till undersökningens syfte samt att frågorna var viktiga för respondenten utifrån intresse att vilja svara på (Bryman, 2011). Valet av att använda öppna frågor bidrog till att kunna få en större förståelse i respondentens erfarenheter om barns kroppsspråk. Att skriva anteckningar som stöd för minnet samt använda ljudinspelning, bidrog till ett omfattande insamlat material (Bjørndahl, 2005). Med detta i åtanke har en kombination av anteckningar och ljudinspelning gjorts med hänsyn tagen till enskild respondent.

4.2 Urval

Valet av deltagare har genomförts med utgångspunkt från närhetsprincipen och ett frivilligt urval (Stukát, 2011). Av etiska skäl har inte hänsyn till kön, ålder eller etnicitet tagits, däremot till tidigare bakgrund inom yrkeserfarenhet av arbete i förskolan i syfte att undersöka pedagogers förhållningssätt till barns kroppsspråk (Hjalmarsson, 2014). Med hänsyn till tillgänglig tid har deltagarna tillfrågats på olika förskolor utifrån eget intresse och möjlighet att delta. Studiens urvalsgrupp består av elva pedagoger som är

förskollärare, barnskötare och annan yrkeskategori. Deltagarna representerar flera olika förskolor och har arbetat inom förskolan mellan två till fyrtio år med sjutton yrkesverksamma år i genomsnitt. Övervägande respondenter representerar det kvinnliga könet och majoriteten är utbildade förskollärare. Med utgångspunkten i att ta del av respondenter med olika bakgrund förväntas en variation i intervju svaren som kan bli betydelsefullt för resultatet.

4.3 Genomförande

Studien började med att undersöka välviljan, på olika förskolor, av att besvara ett antal frågor gällande barns kroppsspråk. Samtliga personer har med hänsyn till individskyddskravet enligt Vetenskapsrådets - God forskningssed (VR, 2017), tagit del av ett informationsbrev (Bilaga 2) innan medgivande att delta gavs. I brevet framgick information om att deltagandet var frivilligt och kunde avbrytas när helst önskades. Respondenterna hade fått ta del av att syftet med studien var att undersöka pedagogers erfarenheter av och resonemang om barns kroppsspråk. Det färdiga resultatet kommer att presenteras på DiVA, som är ett digitalt vetenskapligt arkiv för forskningspublikationer och studentuppsatser. Av etiska skäl och med hänsyn till deltagarna har samtliga intervjuer avidentifierats i syfte att ingen utomstående ska kunna härleda svaren till en enskild identitet (VR, 2017) och pedagogerna har fått fingerande namn i resultatet. Det framgick i informationsbrevet att allt avidentifierat material kommer lagras på Högskolan i Gävle. Respondenten har även tillfrågats samtycke innan genomförd intervju gällande ljudinspelning.

Det empiriska material som studien består av grundar sig i elva genomförda intervjuer med pedagoger från olika förskolor. Sex stycken uppsökande intervjuer (Stukát, 2011) har genomförts, vilket innebär att intervjun skett på arbetsplatsen i en ostörd och trygg miljö. Det har även förekommit tre intervjuer via telefon och två intervjuer är skriftligt lämnade från respondenten med hänsyn till respondentens möjlighet att delta. Av elva genomförda intervjuer är åtta stycken ljudinspelade. Vid den sista telefonintervju fungerade inte tekniken till att spela in ljudet och två av intervjuerna är enbart skriftligt lämnade svar.

Genom att göra intervjuer på flera olika sätt har fördelar och nackdelar uppenbarats sig. En styrka i att genomföra en telefonintervju är att mindre tid tas i anspråk och behovet av att söka upp och boka tid med respondenten försvinner (Bryman, 2011). Med hänsyn till detta har telefonintervju varit ett alternativ för några respondenter. En annan styrka med telefonintervjuer är att intervjuarens kroppsspråk inte kan påverka respondentens svar (a.a.). Osäkerheter vid telefonintervju kunde uppmärksammas tack vare röstläget och frågor kunde förtydligas vilket inte var möjligt hos respondenter som svarade skriftligt. Med hänsyn till studiens intresseområde, kroppsspråk, är nackdelen att respondentens egna kroppsspråk inte kunde uppmärksammas genom telefonintervjuer och skriftligt lämnade svar på intervjufrågorna.

Samtliga respondenter har tagit del av samma frågor i samma ordning utan intervjuarens påverkan att ge specifika svar. Eventuella förtydligande eller förklaringar av frågor skedde oöverlagt under intervjun. Under intervjuerna har anteckningar skrivits och samtalen spelats in vid de tillfällen respondenten gett sitt godkännande. Valet av att skriva anteckningar kan upplevas mindre hotfullt eftersom respondenten inte enbart fokuserar på individen som svarar utan även skriver anteckningar (Bjørndahl, 2005). Att skriva stödanteckningar är ett bra komplement till ljudinspelningar när tekniken inte fungerar som tänkt samt att möjligheten ges att förstärka eventuella otydligheter eller delar som är svåra att höra. Intervjuerna avslutades med att tacka respondenten för deltagandet och att deras tid tagits i anspråk (Bryman, 2011).

4.4 Studiens tillförlitlighet och trovärdighet

Vetenskapliga studier bygger på en hög trovärdighet och på att studien kan upprepas och ge likvärdiga svar (Bryman, 2011). För att höja studies trovärdighet har datainsamling valts efter studiens syfte och frågeställning. Intervjufrågorna har granskats och kontrollerats av oss i syfte att undvika missförstånd hos respondenterna samt att frågorna svarar på det som är av avsikt att undersökas. Eftersom studiens intervjuer har genomförts på olika förskolor med olika bakgrund samt via telefon och skriftligt lämnade svar går det inte anta att resultatet skulle bli likvärdigt i en annan studie med samma intervjuguide. Tillförlitlighet syftar till att resultatet stämmer med studiens syfte, vilket innebär att sammanhang bör kunna ses i resultatet utifrån att samma studie kan genomföras i andra kontexter (a.a.). I genomförd studie är tillförlitligheten hög utifrån att resultatet är tydligt kopplat till syftet och frågeställningen. Att syftet var tydligt framtaget innan intervjuer genomfördes bidrog till en hög arbets kvalitet.

4.5 Bearbetning av empiriskt material

Efter att intervjuerna genomförts renskrevs varje enskild intervjus anteckningar och det inspelade materialet. Med hänsyn till etiska aspekter har respondenterna för oss varit kända genom hela insamlingen och aidentifierades under bearbetningen av materialet för att inte kunna härleda svaren till en enskild identitet (VR, 2017). Renskrivet material sammanställdes ytterligare i en gemensam Excel-fil med utgångspunkt från respektive fråga i syfte att vidare kunna analysera svaren. Rådata och bearbetat material lämnades slutligen till Högskolan i Gävle.

Genom att studiens intervjuguide bestod av öppna frågor kan felkällan ökat utifrån att intervjuaren kan missat delar av svaret samt att svaren måste granskas och kategoriseras vid sammanställningen, där tolkningar av svaren kan blivit olika (Bryman, 2011). Fördelen med användandet av öppna frågor i studien bidrog till fördjupade svar till skillnad mot vad en enkät hade inbringat. Sammanställningen av öppna frågor medförde en stor mängd data att granska och kategorisera (a.a.). Samtidigt behövdes strategier vid bearbetning och analys av data för att avgöra vad som ansågs vara viktigt i studiens resultat (Löfgren, 2014). Ett resultat ska inte presenteras fråga för fråga, vilket kan upplevas enformigt att läsa, istället kan ett antal kategorier med koppling till

frågeställningen skapas (Stukát, 2011). Studiens intervjusvar sammanställdes och med hjälp av skilda färgmarkeringar kunde olika samband uppmärksammas som visade vilka svar som ofta berördes av de intervjuade pedagogerna. Färgmarkeringarna visade att flera intervjusvar från olika frågor berörde liknande område vilket gjorde området till en prioritering att koppla till pedagogernas erfarenheter och resonemang. Sammanställningen av de olika färgmarkeringarnas samband jämfördes med studiens syfte och frågeställning för att ta fram kategorier som besvarade forskningsfrågan. Att granska resultatet med ett sociokulturellt perspektiv grundar sig i att språket är en social funktion, även yngre barn kan konsten att kommunicera med andra människor. Förmågan att kunna kommunicera leder till att kunskaper tillgodogörs och samspel med andra kan bidra till djupare förståelse och att lärande sker med hjälp av kroppsspråket. Samtidigt har resultatet granskats med hjälp av de didaktiska frågorna ur ett pedagogperspektiv för att undersöka hur förståelsen av barns kroppsspråk ser ut. Granskningen av det insamlade materialet resulterade i fem kategorier, vilka presenteras i följande kapitel, resultat

5. Resultat

I följande kapitel redovisas resultatet i fem kategorier som synliggör förståelse, erfarenheter, verksamhetens struktur, hjälpmedel och utmaningar hos pedagoger. Resultaten presenteras utan att läsaren ska kunna identifiera intervjuade personer. Under varje rubrik presenteras pedagogernas svar samt tolkningar och jämförelser till studiens litteratur.

5.1 Pedagogernas förståelse om barns kroppsspråk

Pedagogernas förståelse om barns kroppsspråk är en kategori som synliggör de erfarenheter och resonemang som pedagogerna har om kroppsspråk hos barn. Definitionerna av kroppsspråk skiljer sig mellan pedagogerna. Alex menar att kroppsspråk är "allt som man kan visa men inte med det verbala språket" samtidigt som Margareta anser att det är "när barn uttrycker sin känsla genom kroppen". Utifrån ovanstående exempel framgår att pedagogerna vill synliggöra att kroppsspråket är det icke verbala språket som uttrycks med gester, miner samt visandet av känslor. Detta överensstämmer med det Rasmusson och Erberth (2008), Ridell och Bruhn (2016) samt Johansson (2003) skriver om att kroppsspråket uppmärksammas genom mimik och olika kroppsrörelser. Tina säger att kroppsspråk "inte enbart handlar om hur man rör sig/reagerar med kroppen, det är lika mycket hur man INTE rör sig/reagerar med kroppen" vilket kan liknas med det Fast (1984) påstår att i den icke verbala kommunikationen kan olika beteendemönster uppmärksammas. Detta kan även jämföras med det Magnusson (2003) skriver om att kroppsspråket är förmågan att kommunicera med kroppen som i sin tur tolkas och förstås av andra. Malin poängterar att kroppsspråk handlar om "hur man läser av det barnen signalerar, både med kropp och ansikte och mimik". Malin menar att kroppsspråk är ett sätt att läsa av barnets signaler vilket kan associeras till Benzer (2012) som beskriver att kroppsspråket är ett verktyg som används i kommunikation med andra och kompletterar det verbala språket.

Pedagogernas förståelse om vad kroppsspråket är speglar även för vem det är betydelsefullt. I tolkandet av kroppsspråk blir barns språkliga kunskaper synliga och avgörande. Detta framhäver Alex som säger att "det har en stor betydelse och ju yngre barnen är ju viktigare är det. För det är ju genom kroppsspråket vi läser av dem, som de meddelar sig med oss, när man inte har det verbala språket" samtidigt som Malin uttrycker att "hos de små barnen som inte kan, har det talade språket, så är ju kroppsspråket absolut det viktigaste". Utifrån dessa erfarenheter upplevs det mer betydelsefullt att tolka kroppsspråket hos yngre barn för att förstå vad de vill förmedla när den verbala förmågan inte är lika utvecklad. Detta kan jämföras med det Fast (1984) säger om att kroppsspråket kan bidra till att skapa större förståelse för andra människor. Susanne menar att kroppsspråket har en betydelsefull roll hos äldre barn med brister i det verbala språket, "bland de äldre barnen är det viktigt hur man läser deras kroppsspråk naturligtvis men framförallt de som inte har något språk man måste se till mera". Samtidigt säger Lisa att barns sociala förmåga skiljer sig, "jag tänker att det finns ju äldre barn som är lite blyga tänker jag, som använder kroppsspråk". Dessa påståenden kan ställas i relation till det Pramling Samuelsson och Lindahl (1999) skriver om att förmågan att se barns handlingar och vad det innebär och betyder för barnet. Samtidigt som Johansson (2003) ställer sig frågande till vilken innebörd det har för barn att pedagoger gör tolkningar av deras kroppsspråk. Det framgår att det finns en viss osäkerhet bland respondenterna om deras tolkningar överensstämmer med vad ett barn vill förmedla. Veronica framhåller att "vissa

har tydligt kroppsspråk men man kan aldrig vara riktigt säker” vilket innebär att hon anser att man inte kan vara helt säker på vad barnet försöker säga med kroppen. Detta kan liknas med det Pramling Samuelsson och Lindahl (1999) skriver om att inte bli förstådd kan bidra till att barnet behöver utmanas i förmåga att visa känslor, önskningar och även komma till tals.

5.2 Pedagogernas erfarenheter om barns användande av kroppsspråk.

I denna del av resultatet synliggörs pedagogers erfarenheter och förutsättningar i verksamheten. Här uppmärksammas även tankar gällande vilken kunskap som finns bland personalen gällande utbildning och förmågan att själva tolka och förstå barns användande av kroppsspråk. Pedagoger förhåller sig till barn i verksamheten och hur de påverkar barns användande av kroppsspråk är något som framkommer bland respondenterna, där förståelsen av att tolka hur barn mår samt att vara en bra förebild är viktig. Tina vidhåller “de allra flesta har en enorm fingertoppskänsla när det kommer till att förstå vad barnen känner, menar, vill och tänker” samtidigt som Robin påtalar vikten av att “förstå att vi vuxna är förebilden”. Detta kan i sin tur jämföras med det Rasmusson och Erberth (2008) menar att en duktig människokännare kan se igenom orden med hjälp av att studera kroppsspråket och bilda sig en mer riktig uppfattning om vad som uttrycks. Pedagoger framhåller att erfarenheter bottenar sig i vilken kunskap som finns utifrån utbildningsgrad. Mats säger att “vi har en del utbildade då krävs det mer av oss som har utbildning” samtidigt som Veronica är “orolig om vi alltid gör rätt för ingen har kunskapen”. Bristen på utbildning och kunskap om barns kroppsspråk som Mats och Veronica upplever kan ställas i relation till Johansson (2003) som anser att det som iakttas och tolkas utgår från egna erfarenheter och möjligheter till förståelse. Smidt (2010) menar även att förmågan att kunna se barn som redan kompetenta har betydelse för lärande och utveckling. Det framgår även att barn har olika förutsättningar att kommunicera och detta gör att användandet av kroppsspråk behöver beaktas noggrant. “Utåtagerande och introverta barn är också exempel på när vi gör en grundligare analys av användandet av kroppsspråket och vad det står för “(Tina). Erfarenhetsmässigt anser Tina att det finns tillfällen då barns kroppsspråk är extra viktigt att beakta och kan jämföras med det Hildén (2016) säger om att bemötande och förhållningssätt till barnen i verksamheten är viktigt genom att visa respekt.

Den erfarenhet pedagoger har om barns kroppsspråk visas i vikten av att följa upp barnens utveckling. Susanne säger att “vi kollar av varje eller varannan vecka hur utvecklingarna har skett där barn har mer kroppsspråk än ord”, Alex uppger i sin tur att “vi försöker tolka vad det är de vill och vad det är de vill uttrycka”. Här framgår att både tolkandet av kroppsspråk samt att uppmärksamma den språkliga utvecklingen är betydelsefullt. Med utgångspunkt i ett sociokulturellt perspektiv där lärande sker tillsammans med andra påpekar Smidt (2010) att både omsorg och utbildning sker parallellt. Barn lär sig mer om omvärlden samtidigt som läraren skapar en större kunskap om barnet och dess värld. Lärare behöver vara medvetna om vikten av att lyssna och tala med barn utifrån barnens egna förmågor (a.a.). Veronica menar “att prata med kollegor under planeringstiden bidrar till mer tolkningar och förståelse om barns kommunikation”. Detta kan ställas i relation till Jonsdottir (2007) som menar att det finns olika förväntningar på barnet vilket kan bidra till att pedagogen ändrar sin barnsyn. Hildén (2016) i sin tur skriver att det finns olika förutfattade meningar om hur barn är, både medvetet och omedvetet, vilket gör att den egna föreställningen om hur ett barn är kan bli påverkat av andra i verksamheten.

5.3 Förskoleverksamhetens struktur för att synliggöra barns kroppsspråk

Hur pedagoger strukturerar verksamheten för att synliggöra barns kroppsspråk och hur verksamheten påverkas av olika faktorer synliggörs i följande kategori. Möjligheten att planera verksamheten med förutsättningen att alla barn kan delta och att inget barn tar över med hjälp av sin verbala förmåga anser flera pedagoger är viktigt. Susanne betonar att "vi försöker ge varje barn talutrymme vid alla tänkbara situationer". Bergeling (2001) påstår att det krävs lyhörda vuxna för att skapa goda relationer som i sin tur bidrar till att barn utvecklas. Författarens påstående kan sammankopplas med det pedagogerna säger då lyhördhet krävs för att kunna uppmärksamma alla barn och se till att de får kommunikationsutrymme. Storleken på barngruppen anser flera pedagoger påverkar barns kroppsspråk. Karolin nämner att "vi försöker arbeta i mindre grupper så att alla barn ska ha bättre möjlighet att göra sig sedda och hörda". Samtidigt säger Tina att "4–7 barn arbetar tillsammans med 1–2 vuxna. På detta vis försöker vi skapa största möjliga kommunikationsutrymme för varje barn" är positivt. Att låta alla barn bli sedda och hörda betonar Bergeling (2001) som något viktigt och menar att språket inte ska användas som något kontrollverktyg utan hänsyn ska tas till alla barn, oberoende av deras språkliga kompetens. Mats beskriver att de arbetar med att utveckla barnens språkinläring genom att "orden följas av handlingar för att öka språkinläring och det är därför vi har medvetenhet om kroppsspråket för inläring av språk". Att koppla samman ord och handling kan möjliggöra nya erfarenheter för barn vilket skapar samband. Detta är i linje med det Smidt (2010) förklarar om att barn behöver få göra aktiviteter som skapar sammanhang med deras tidigare erfarenheter då detta leder till både utveckling och lärande.

5.4 Användande av hjälpmedel för att stödja barns kommunikation

Pedagogerna redogör för hur de kan stödja barns utveckling och lärande med hjälp av olika artefakter. Tina tar upp användandet av "PENpal¹ – pennan som "pratar" på olika språk material på så gott som alla våra representerade språk böcker på en mängd olika språk" kan bidra till att utveckla barns olika kommunikativa förmågor. Att ha varierat material på olika representerade språk kan ge barnen förutsättningar för att förstå varandra (Pramling Samuelsson och Lindahl, 1999). Detta stämmer även in på det Smidt (2010) skriver om användandet av kulturella redskap som stöd för att utvecklas och skapa en större förståelse för olika händelser samt bilda sig nya erfarenheter. Charlie säger att det är "i perioder som vi har haft bildstöd "i syfte att förtydliga för barnen på förskolan samtidigt som Alex anser att "vi försöker ha så mycket konkret material som möjligt". Dessa exempel kan relateras till det Smidt (2010) benämner som olika kulturella redskap där syftet är att skapa nya erfarenheter och större förståelse för omvärlden. Surfplattorna är något som flertalet pedagoger nämner som hjälpmedel och även dessa kan tolkas vara ett kulturellt redskap.

¹ PENpal är en penna med både inspelningsfunktion och möjlighet att läsa upp böcker på olika inprogrammerade språk

Pedagoger på förskolorna har olika erfarenheter av att använda sig av hjälpmedel för att stödja barns utveckling. Pedagogerna poängterar att det finns en önskan om att bli bättre på att kunna använda dem. Lisa tar upp exemplet med "iPads"², tänker jag också är ett hjälpmedel som man skulle kunna bli mycket bättre på att använda" vilket även Malin håller med om "Jag är dålig på att använda iPad eftersom jag inte har kommit in i det ... jag hoppas att det används och att jag kommer att använda det mer". Förmågan att kunna använda sig av olika hjälpmedel i syfte att göra sig förstådd kan kopplas till det Pramling Samuelsson och Lindahl (1999) skriver om att bli förstådd av andra, leder till att en individ växer. Att på olika sätt kunna uttrycka sina känslor, önskningar och åsikter ökar barns förutsättningar att bli förstådda av andra. Pedagogerna säger även att hjälpmedel kan vara socialt konstruerade utifrån att ta hjälp av andra människor med andra kunskaper. Exempelvis uttrycker Robin att "spec. pedagogen kommer ut med material som behövs". En specialpedagog kan motsvara det Smidt (2010) skriver om den mer kompetenta andre personen som med sin större erfarenhet och kunskap, delar med sig och bidrar till insikter och utveckling. Andra socialt konstruerade hjälpmedel som framgår är användandet av tecken som stöd, i syfte att förstärka kommunikationen mellan pedagoger och barn. Pedagogerna poängterar att kunskaper inom teckenkommunikation används i verksamheten vilket visar vikten av att interagera med andra människor, "alla avdelningar jobbar med TAKK"³ (Mats) och "vi har några här som är duktiga på att teckna" (Lisa). Detta stämmer överens med det Smidt (2010) skriver om att gemensamt innehåll skapas med andra utifrån att förstå olika saker i livet

5.5 Pedagogers utmaningar i att förstå och synliggöra barns kroppsspråk

Det framgår att olika utmaningar finns i förmågan att se och förstå barns kroppsspråk på förskolan. Pedagogers förmåga prövas utifrån att se till varje enskild individ när antalet barn som vistas i samma lokaler är många och vid avsaknad av personal. Flera pedagoger nämner att antalet barn i verksamheten påverkar pedagogers möjlighet att uppmärksamma användandet av kroppsspråket. Alex säger att kommunikation med kroppen kan vara svårare att uppmärksamma "såna här dar som det kanske är lite rörigt och mycket barn och man kanske är kort om folk". Det är en utmaning som pedagog att förstå och synliggöra barns kroppsspråk i stora barngrupper. Charlie menar att "skulle det vara färre barn per vuxen så har du ju en större möjlighet att hinna se och upptäcka "samtidigt som Malin menar att "det är ju jättesvårt eftersom det är så pass stora barngrupper". Pedagogerna är överens om att det är svårt att uppmärksamma barns kroppsspråk när barngrupperna är stora och det är få pedagoger, vilket kan ställas i relation till det Hildén (2016) skriver om att tänka på pedagogens förfarande i tuffa situationer. Samtidigt menar pedagogerna att bristen av att uppmärksamma barn på förskolan kan leda till konsekvenser längre fram. Barns tydlighet i användandet av kroppsspråket är olika, "alla använder ju inte kroppsspråket så tydligt som vissa men.. enda sättet vi kan förmedla, eller de små barnen kan förmedla sig" (Margareta). Samtidigt menar Margareta att utmaningen ligger i att kunna tolka barnen. Detta förstärker Robin med att pedagoger på förskolan behöver hjälpa barn att förstå andra i sin omgivning för att skapa en trygg grund innan skolan börjar. "Detta kan bli ett problem när barnen blir äldre och kommer upp i skolan, där det förväntas att man ska förstå varandra på ett annat sätt" (Robin). Med utgångspunkt i att allt lärande är socialt menar Corsaro (2015) att i aktiviteter tillsammans

² Ett elektroniskt hjälpmedel, surfplatta.

³ TAKK betyder tecken som alternativ och kompletterande kommunikation.

med andra sker barns sociala utveckling samtidigt som läroplanen för förskolan (Skolverket, 2016) säger att personalen på förskolan ska förstå och samspela med barn för att skapa en trivsamtid på förskolan.

Pedagoger betonar att det finns intresse av vidareutbildning för att få mer kunskap i barns kroppsspråk och större möjlighet för att överkomma dessa utmaningar. "Vidareutbildning är alltid bra. Även om man kan det så kan man få nya infallsvinklar eller en påminnelse. Och då att man får gå flera stycken samtidigt så att man kan ta lärdom av det" (Malin). Malin menar att fullärd är inget som en pedagog blir, utan det handlar om olika utmaningar som ständigt behöver nya infallsvinklar att se ifrån, gärna tillsammans med andra i samma verksamhet. Detta stämmer med det Johansson (2003) skriver om förmågan att förstå kroppsspråk handlar om tolkningar som uppmärksammas med hjälp av egna erfarenheter och förståelse.

Det tycker jag skulle vara jätteintressant. Det är ju frågan om hur en sån utbildning eller fort... hur det skulle se ut. I och med att det är svårt... att veta. Man måste ju på nått vis lära känna barnet, för att förstå kroppsspråket. Det hör ju ihop (Charlie).

Utmaningen att kunna tolka ett barns kroppsspråk anser Charlie hör ihop med hur relationen mellan barn och pedagog är. Vilket kan liknas med det Doverborg och Pramling Samuelsson (2012) skriver om att det handlar om att respektera barns känslor och bygga upp goda sociala relationer. Phutela (2015) menar att det är svårt och tidskrävande att lära sig ett icke verbalt språk. Pedagogers intresse att lära sig mer om kroppsspråk kan bidra till utveckling av den egna förmågan att förstå barns kroppsspråk. Detta kan kopplas till Smidt (2010) som skriver om att skapa en gemensam förståelse för olika saker i livet.

6. Diskussion

I denna avslutande del diskuteras studiens metod och resultat utifrån studiens frågeställning samt med hänsyn till litteratur och tidigare forskning. Vidare följer ett avsnitt om slutsatsen av studien där det redogörs vad studien kan tillfört forskning. Kapitlet avslutas med förslag på vidare forskning inom ämnet.

6.1 Metoddiskussion

Med hjälp av studiens syfte och frågeställning, att undersöka hur pedagoger förhåller sig till barns kroppsspråk, valdes intervjuer som relevant metod för att få en fördjupad förståelse för deras erfarenheter och resonemang. Samtidigt kan användandet av intervjuer påverka resultatet eftersom respondenten kan ge mer eller mindre sanna svar (Stukát, 2011). Deltagaren kan omedvetet försköna svaren i syfte att inte visa eventuella erfarenhets- eller kunskapsbrister. Valet av att genomföra intervjuerna med mestadels öppna frågor kan ha påverkat resultatet utifrån att deltagaren lättare kan sväva ut i sitt svar och komma in på sidospår som inte hör till frågan. Samtidigt är det av värde att respondenternas tankar synliggjordes med egna ord. Utformningen av frågorna och hur respondenterna svarat kan ha påverkat resultatet genom att svaren som gavs blev andra än vad som tänkts vid utformandet av intervjuguiden. En större förståelse har skapats gällande hur frågorna är formulerade i relation till vad respondenten svarar, utifrån att svaren ska vara betydelsefulla för studiens syfte och frågeställning. Genom att utföra en likvärdig studie med annat val av metod, till exempel observationer, kan pedagogers förhållningssätt uppmärksammas i den dagliga verksamheten, medan intervjuer resulterar i vad pedagogerna vill svara.

Respondenternas deltagande har skett på olika sätt, antingen via telefon, direkt möte eller skriftligt. Genom att tillmötesgå respondenternas olika val att delta har vi berikats med kunskaper att genomföra intervjuer på olika sätt. Möjligheterna att delta på olika sätt kan inverkat på resultatet då eventuella osäkerheter hos respondenten, gällande frågor och svar, var svåra att uppmärksamma när intervjun inte skedde i direkt möte. Intervjuer som sker öga för öga anser vi kan bidra till ökade möjligheter att tolka osäkerhet hos respondenten genom att titta på kroppsspråket. Även videoinspelade intervjuer hade bidragit till en mer omfattande analys eftersom materialet sparas och kan bearbetas samt tolkas flera gånger (Bjørndahl, 2005). Andra faktorer som kan ha påverkat resultatet är antalet deltagande respondenter. Fler antal intervjuer från flera förskolor i olika delar av Sverige hade kunnat bidra till en mer fördjupad och omfattande syn på hur pedagoger förhåller sig till barns kroppsspråk i hela landet. Ett mer omfattande resultat hade blivit synligt om tidsaspekten och resurserna inte påverkat denna studie. Med en större tidsaspekt hade observationer kunnat genomföras i syfte att bidra till ett fördjupat material hämtat ur verkliga händelser på förskolan. Här hade pedagogers förhållande till barns kroppsspråk blivit synligt i den dagliga verksamheten. Till följd av tidsaspekten i denna studie har begränsningar tagits till elva deltagande pedagoger.

Studiens empiriska material har tolkats med hjälp av ett sociokulturellt perspektiv med hänsyn till att allt lärande är socialt och att kommunikation sker mellan människor. Kroppsspråkets innebörd och betydelse tillsammans med andra är socialt konstruerat, genom att ta del av och hjälpa varandra skapas erfarenheter, förståelse och lärande. Med detta i åtanke blir valet att genomföra intervjuer betydelsefullt utifrån att de sker socialt, öga för öga eller via telefon, till skillnad från en enkät som skickas ut, där den sociala kommunikationen saknas. Utifrån att använda oss av intervjuer har en större förståelse bildats gällande att mötena blev sociala, och i det sociala lär vi oss av och tillsammans med varandra. I denna studie fokuserar vi på att undersöka den sociala konstruktionen som sker mellan pedagoger och barn i syfte att se hur förhållningssättet är till användandet av kroppsspråk hos barn. Valet av teoretiskt perspektiv grundar sig i den egna uppfattningen om att dela kunskaper med varandra, bidrar till ett omedvetet lärande som gynnar utvecklingen hos enskild individ. Människan är socialt konstruerad och alla individer har olika kunskaper och förmågor att dela med sig av. Människan lär tillsammans med andra och ingen individ kan veta allt.

6.2 Resultatdiskussion

Nedan diskuteras studiens resultat med hänsyn till att ge en bild av vilka erfarenheter och resonemang pedagoger har gällande barns användande av kroppsspråk i förskolan. Under arbetets gång har fördjupad kunskap om kroppsspråkets betydelse, ur ett pedagogperspektiv, inbringats. Möjligheterna att kommunicera är olika även med hjälp av kroppen. Den icke verbala förmågan att förmedla budskap är tolkningsbar vilket leder till att olika tolkningar och förståelse uppenbarar sig i olika situationer. Resultatet visar att barns verbala förmåga att kommunicera påverkar hur pedagoger tolkar och uppmärksammar barns kroppsspråk. Samtidigt är det betydelsefullt att ta hänsyn till de didaktiska frågorna enligt läroplanen (Skolverket, 2016) för att hjälpa pedagoger att skapa en förståelse för barns utveckling. Utifrån vem, vad, när, med vem, var, hur, genom vad, varför och för vem individen ska lära sig (Jank & Meyer, 1997).

Följande stycke består av tre rubriker; definitionen och betydelsen av barns kroppsspråk, tryggheten i att bli förstådd av andra och pedagogers utmaningar om barns kroppsspråk. Valet av rubriker grundar sig i att visa för läsaren hur pedagoger resonerar och synliggör sina erfarenheter om barns kroppsspråk, där betraktelser av barns kroppsspråk synliggör hur pedagoger förklarar begreppet kroppsspråk och för vem det är viktigt. Rubriken tryggheten i att bli förstådd av andra speglar kommunikationens betydelse samtidigt som pedagogers utmaningar om barns kroppsspråk synliggör vikten av att som pedagog kunna påverka och utveckla sig själv.

6.2.1 Pedagogers betraktelser av barns kroppsspråk

Pedagogers förklaring av vad kroppsspråk är blir synligt i resultatet med utgångspunkt i att kroppsspråk är allt som inte sker verbalt. Förmågan att se till barns användande av kroppsspråk, är att tolka hur uttrycket av känslor sker med hjälp av mimik och gester. Det framgår inte om kroppsspråk anses vara ett eget språk vilket vi ställer oss frågande till när

Tellgren (2004) säger att språket är av stor betydelse i den mänskliga världen. Samtidigt skriver Smidt (2010) att kommunikation mellan människor är en dubbelriktad process där verbala språket samarbetar med kroppen. Flertalet gånger, anser vi, att kroppsspråket är ett språk som hjälper till när kunskaperna inom det verbala språket varierar. Därför anser vi att även kroppsspråket är och bör betraktas som ett eget språk med möjligheter att kommunicera med andra individer.

I resultatet framgår skillnader i för vem kroppsspråket har betydelse. Pedagoger tittar i första hand på kroppsspråket bland yngre barn där det verbala språket inte är fullt utvecklat. Äldre barn som använder kroppsspråket mer än verbala språket anses orsaken bero på blyghet. När kommunikationen hos barn sker med hjälp av ett utvecklat verbalt språk, framgår det inte i resultatet att kroppsspråket betraktas i samma utsträckning. Här ifrågasätter vi varför kroppsspråkets betydelse inte uppmärksammas när den verbala förmågan finns att uttrycka sig med hänsyn till att Mehrabian (1972) påstår att femtiofem procent av kommunikationen kommer från ansiktsuttrycken. Med hänsyn till detta anser vi att kroppsspråket har betydelse även när det verbala språket är utvecklat. I beaktande av att individer visar till största del med kroppen hur de mår och känner i olika situationer (Rasmusson & Erberth, 2008) anser vi att det icke verbala språket, kroppsspråket, speglar människans välmående mer än det verbala språket. Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2016) menar att pedagoger ska ge barn möjlighet att utveckla sin kommunikativa förmåga. Ur ett didaktiskt perspektiv anser vi att pedagogers förståelse om vad kroppsspråket är blir betydelsefullt i syftet att utveckla barns olika sätt att kommunicera. Det framgår inte i resultatet om pedagoger arbetar med att utveckla användandet av kroppsspråket i förskolan eller om det bara är pedagogers möjligheter att tolka vad barn vill förmedla. Pedagoger behöver, enligt oss, lära sig tolka kroppsspråket för att kunna skapa en större förståelse för omgivningen bestående av både barn och vuxna.

Möjligheten att tolka kroppsspråket grundar sig i olika förmågor och erfarenheter. Genom att resultatet påvisar en viss osäkerhet hos pedagoger om de gör rätt och att utbildningsgraden skiljer sig, leder till att utbildad personal får ett större ansvar, kan frågan ställas hur de kommunikativa relationerna är mellan pedagoger och barn. Bergeling (2001) skriver att goda relationer till barn skapas med hjälp av lyhörda vuxna. Förmågan och möjligheten att ta del av barns kommunikativa förmågor grundar sig, enligt oss, i det egna förhållningssättet och intresset av barnet. Detta skulle kunna vara ett argument till att utbildningsgraden inte är den avgörande rollen i möjligheten att förstå barn, samtidigt som resultatet visar att utbildning efterfrågas för att möta upp utmaningen att förstå barns användande av kroppsspråkets förmåga att kommunicera. Utveckling och lärande av att förstå andra är något som ständigt bör påminnas och uppmärksammas, enligt oss, med tanke på att samhället utvecklas och alla individer är olika med olika förutsättningar att möta upp och förstå.

6.2.2 Tryggheten i att bli förstådd av andra

I inledningen framgår att Kim försöker i det tysta att kommunicera med omgivningen utan respons. Det framgår inte om avsaknad eller brister i det verbala språket förekommer. Önskan om hjälp med stövlarna samt att gå på pottan visar Kim med hjälp av kroppen.

Här blir pedagogens tolkning av kroppsspråket synligt att tolkningarna och budskapet inte överensstämmer. Att ställa detta i relation till Vygotskij som anser att allt lärande är och sker socialt tillsammans med andra (Smidt, 2010) kan händelserna med Kim påvisa att förmågan att tolka och förstå varandra inte nått fram till ömsesidig förståelse. Skapandet av goda relationer mellan pedagoger och barn, med utgångspunkt i att kommunikativa färdigheter skiljer sig, kan jämföras med vikten av att skapa en trygg miljö på förskolan (Skolverket, 2016) där barns förmåga att uttrycka sig och tolkas av andra är betydelsefullt. Skapandet av en grundtrygghet hos varje enskild individ anser vi kan bidra till en lustfylld tillvaro där nyfikenheten att utvecklas samt lära sig nya saker väcks. Detta stämmer överens med det läroplanen för förskolan (a.a.) betonar, vikten av ett livslångt lärande samt att förmågan att kunna samspela med andra bidrar till att lära sig nya saker. Det handlar om en dubbelriktad process för att skapa en tryggare tillvaro där förståelsen finns för varandra i olika situationer. Att använda sig av och förstå kroppsspråket anser vi bidrar till att trygghet växer mellan individer när vetskapen om att bli förstörd finns.

Corsaro (2015), Smidt (2010) och Tellgren (2004) är överens om att språket är viktigt. Det är med språkliga förmågor kommunikation med andra kan ske. Möjligheten att kunna kommunicera och förstå varandra, anser vi, är en viktig förmåga att kunna ta del av. Att använda sig av kroppsspråket tillsammans med andra bidrar, enligt oss, till ytterligare ett sätt att kommunicera. Förmågan att förstärka sitt verbala språk med hjälp av kroppen ökar möjligheterna att framföra sina tankar och åsikter. Enligt läroplanen (Skolverket, 2016) ska stor vikt läggas på förskolan att stimulera barns språkutveckling. Utifrån resultatet finns flera hjälpmedel för att stödja och utveckla barns förmåga att kommunicera på olika sätt. Med hänsyn till det didaktiska perspektivet kan ett lärande ske, enligt pedagoger, genom att ta hjälp av olika hjälpmedel i syfte att ge en ökad förståelse för kroppsspråket. Möjligheterna att ta del av specialpedagog med större kunskaper kan kopplas till det Smidt (2010) skriver om att använda sig av den mer kompetenta andre personen. Att ta hjälp av en person med fördjupade kunskaper kan medverka till att ett lärande sker tillsammans. Samtidigt framgår att användandet av tecken som stöd, vilket kan kopplas till kulturella redskap (a.a.), bidrar till att utveckla ett alternativt, eller förstärka ett kommunikativt, lärande tillsammans med andra. Möjligheten att använda tecken som stöd i verksamheten väcker frågan om pedagoger betraktar tecken som stöd likvärdig med kroppsspråk. Det framgår inte i studien men däremot anser pedagoger att kroppsspråk är allt som inte är verbalt och att tecken är ett stöd i kommunikationen. Utifrån detta resultat, anser vi, att kroppsspråkets betydelse lätt glöms bort när kopplingen inte finns mellan användande av tecken och kroppsspråk. Detta gör att kunskapen om vad kroppsspråk fyller för funktion inte ses lika viktigt som förmågan att använda tecken som stöd, samtidigt som kroppsspråket är ett sätt att kommunicera på samma sätt som tecken som stöd syftar till. Därmed vill vi påstå att kroppsspråket är ett hjälpmedel för kommunikation på samma sätt som teckenstöd fungerar i verksamheten.

6.2.3 Pedagogers utmaningar om barns kroppsspråk

I resultatet framgår det att flera olika utmaningar förekommer i förmågan att skapa förståelse för barns användande av kroppsspråk på förskolan. Barns kommunikativa

förmågor anses betydelsefullt för pedagoger redan i förskolan utifrån att barn förväntas kunna förstå varandra inför kommande skolgång. Det här överensstämmer med Vygotskijs tankar om vad barn kan idag och vad de ska kunna imorgon (Smidt, 2010), med hänsyn till vikten av ömsesidig förståelse. Pedagogers förmåga att förstå enskilda barns önsknings och tankar, anser vi, bidrar till att verksamheten kan planeras och organiseras efter barnens intresse och möjlighet att delta. Detta kan jämföras med det läroplanen för förskolan (Skolverket, 2016) säger om att barn ska möta vuxna som engagerar sig och ser till barns möjligheter i samspel med enskilda barn och i barngrupp. Möjligheten att stödja barns kommunikativa förmåga med kroppen redan på förskolan kan, enligt oss, bidra till att barns erfarenheter och tolkningsförmågor ökar i förmågan att förstå andra. Detta kan i sin tur skapa trygga barn med goda relationer till andra individer och övergångar mellan olika kontexter, vilket kan upplevas positivt i förmågan att göra sig förstådd. Vikten av att känna sig trygg kan bidra till mer självständiga och självsäkra barn som antar utmaningar i sitt lärande med andra.

Barn är alla olika med olika förmågor att göra sin röst hörd i en större barngrupp. I resultatet framgår betydelsen och utmaningen i att utforma mindre barngrupper för att kunna uppmärksamma och skapa större talutrymme, vilket stämmer med det Pramling Samuelsson och Lindahl (1999) skriver om vikten av att låta barn få komma till tals, visa känslor och uttrycka önsknings. Vi anser att i utformandet av mindre barngrupper behöver hänsyn tas till det didaktiska perspektivet, för vem ett lärande kan ske, utifrån barns olika förutsättningar vid olika tillfällen, eftersom att femtiofem procent av kommunikationen sker med hjälp av ansiktsuttrycken (Mehrabian, 1972). Barngruppens storlek blir betydelsefull utifrån att hinna ta del av och att tolka enskilda individers användande av kroppsspråk. Samtidigt kan barngruppens konstruktion vara avgörande för om och hur barn tar del av varandra i ett lärande som stämmer överens med Vygotskijs teori om att lära av den mer kompetenta andre (Smidt, 2010). Möjligheten att ta del av andras kunskaper kan, enligt oss, leda till utveckling och förståelse av varandra vilket bidrar till förmågan att tolka kroppsspråk som förstärker de verbala uttrycken. Att lärande ska ske i samspel mellan barn och vuxna och att barn ska lära av varandra, är något som läroplanen (Skolverket, 2016) förespråkar vilket blir betydelsefullt när barngrupper bildas i syfte att skapa talutrymme och möjlighet till att utveckla ett lärande om användandet av kroppsspråk.

6.3 Slutsats

Studien visar att kroppsspråk är ett viktigt språk som väger tungt i egenskap av hur kommunikation sker med andra. I enighet med Malaguzzis dikt (Jonstoj & Tolgraven, 2001) anser vi att kroppsspråket behöver utforskas av barn och inte berövas av oss vuxna. Genom att utveckla, använda och skapa en förståelse för kroppsspråket kan ytterligare ett språk berika barnen. Vikten av att uppmärksammas och förstås av omgivningen anses betydelsefullt ur ett sociokulturellt perspektiv oavsett hur utvecklat barns kommunikativa förmåga är. Kroppen säger mer än ord vilket leder till att pedagoger på förskolan behöver utveckla en större förståelse och möjlighet att tolka barns kommunikativa förmågor med

kroppen. Tack vare studien har en större förståelse för vikten av kroppsspråk inbringats samt hur viktigt det är att beakta kommunikation med andra. Studien har bidragit till att lyfta betydelsen av barns kroppsspråk med hjälp av forskning och litteratur som berör värdet av kommunikation och förståelse för icke verbal kommunikation. Dessutom har yrkesverksamma pedagogers erfarenheter och resonemang om barns kroppsspråk synliggjorts för att ur ett pedagogperspektiv påvisa att kunskap om kroppsspråk finns men behöver vidareutvecklas.

Vi som blivande förskollärare har fått en större förståelse för vikten av att lära både oss vuxna och barn att tolka och använda kroppsspråk. En ökad medvetenhet i att kroppslig kommunikation lätt glöms när barn utvecklat det verbala språket, innebär att större uppmärksamhet behöver ägnas till vad barn signalerar med kroppen. Utifrån att större erfarenhet bildas om barns användande av kroppsspråk, anser vi att pedagogers förhållningssätt även kan påverkas till att förstå att kroppsspråket är ett eget kommunikativt språk som är betydelsefullt för alla. Vi har kommit fram till att en ökad medvetenhet bland pedagoger bidrar till en förskola med god förståelse i att kommunikation med kroppen säger mer än ord.

6.4 Förslag på vidare forskning

Förmågan att kommunicera med kroppen är intressant utifrån att vi anser att kroppsspråket är ett eget språk och hör ihop med det verbala språket. En fråga som uppmärksammats i denna studie är, vad man gör för att inte glömma bort kroppsspråket när det verbala språket finns? Med utgångspunkt i att inta ett pedagogperspektiv i genomförd studie, skulle vidare forskning om barns uppfattningar om kroppsspråk genom att inta ett barnperspektiv vara intressant att undersöka. Andra frågor som även skulle vara intressanta att undersöka är, om eller hur kroppsspråket påverkar exkludering och inkludering på förskolan. Förekommer det medvetet eller omedvetet från både barn och pedagoger? Blir barn exkluderade eller inkluderade utifrån förmågan att kommunicera med hjälp av kroppsspråket, både av barn och vuxna?

Referenser

- Benzer, A. (2012). Teachers' Opinions about the Use of Body Language. *Education*, 132(3), 467–473.
- Bergeling, A. (2001). "Du och jag, fröken!" [Elektronisk resurs]: pedagogiska möten mellan barn och vuxna på fyra daghem. (Licentiatavhandling. Linköping: Linköpings universitet, 2001. Linköping.) Hämtat 2017-09-26 Från <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:763726/FULLTEXT01.pdf>
- Bjørndahl, C.R.P. (2005). *Det värderande ögat: observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder 2.*, [rev.] uppl. Malmö: Liber.
- Corsaro, W. A. (2015). *The Sociology of Childhood*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Doverborg, E. & Pramling Samuelsson, I. (2012). *Att förstå barns tankar*. Stockholm: Liber.
- Engdahl, I. (2011). Toddler interaction during play in the Swedish preschool. *Early Child Development and Care*, 181 (10), 1421 - 1439. doi: 10.1080/03004430.2010.533269
- Eskritt, M., & Kang, L. (2003). Do actions speak louder than words? preschool children's use of the verbal-nonverbal consistency principle during inconsistent communications. *Journal Of Nonverbal Behavior*, 27(1), 25–41.
Hämtad 2017-11-14 från <https://doi-org.webproxy.student.hig.se/10.1023/A:1023614123081>
- Fast, J. (1984). *Kroppsspråket*. Stockholm: Forum.
- Hildén, E. (2016). *Toddlare i förskolan - med fokus på de yngsta*. Stockholm: Gothia Fortbildning.
- Hjalmarsson, M. (2014). Enkäter till förskollärare. I A. Löfdahl, M. Hjalmarsson & K. Franzén (Red.) (2014). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori* (s.157–165). Stockholm: Liber.
- Jank, W. & Meyer, H. (1997) Nyttan av kunskaper i didaktisk teori. I M. Uljens (Red.), *Didaktik* (s. 17–34). Lund: Studentlitteratur.

Johansson, E. (2003) Att närma sig barns perspektiv forskares och pedagogers möten med barns perspektiv. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8 (1–2), 42–57. ISSN 1401–6788

Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2007). *"Att lära är nästan som att leka": lek och lärande i förskola och skola*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Jonsdottir, F. (2007). *Barns kamratrelationer i förskolan: samhörighet, tillhörighet, vänskap, utanförskap*. (Licentiatavhandling. Lund: Lunds universitet. Malmö.) Hämtad 2019-09-24 Från http://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/4984/Fanny_MUEP_10_maj.pdf?sequence=1

Jonstoj, T & Tolgraven, Å. (2001). *Hundra sätt att tänka – Om Reggio Emilias pedagogiska filosofi*. Stockholm: Utbildningsradion.

Löfgren, H. (2014). Lärarberättelser från förskolan. I A. Löfdahl, M. Hjalmarsson & K. Franzén (Red.) (2014). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori* (s.144–156). Stockholm: Liber.

Magnusson, A-K. (2003). *Blinda personers icke-verbala kommunikation – Studier om kroppsspråk, icke-verbal samtalsreglering och icke-verbala uttryck*. Stockholm: Univ., 2003. Stockholm.

Mainela-Arnold, E., Alibali, M. W., Hostetter, A. B., & Evans, J. L. (2014). Gesture-speech integration in children with specific language impairment. *International Journal Of Language & Communication Disorders*, 49(6), 761–770. doi:10.1111/1460-6984.12115

Marton, F. (1997) Mot en medveten pedagogik. I M. Uljens (Red.), *Didaktik* (s. 98 - 119). Lund: Studentlitteratur.

Mehrabian, A. (1972). *Nonverbal communication*. Chicago: Aldine.

Phutela, D. (2015). The Importance of Non-Verbal Communication. *IUP Journal Of Soft Skills*, 9(4), 43–49.

Pramling Samuelsson, I. & Lindahl, M. (1999). *Att förstå det lilla barnets värld - med videons hjälp*. Stockholm: Liber.

Quilliam, S. (2005). *Kroppsspråket: Lär dig kroppens hemliga språk*. Bromma: Ordalaget.

- Rasmusson, V. & Erberth, B. (2008) *Undervisning i pedagogiskt drama*. Lund: Studentlitteratur.
- Ridell, M. & Bruhn, L. (2016) *Kroppen ljuger aldrig: Konsten att tala kroppsspråk*. Stockholm: Lava Förlag.
- Skolverket. (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 (Ny, rev. utg.)*. Stockholm: Skolverket.
- Smidt, S. (2010) *VYGOTSKIJ och de små och yngre barnens lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Sommer, D. (2003) *Barndomspsykologi - utveckling i en förändrad värld (2a rev)*. Stockholm: Liber.
- Sommer, D., Pramling Samuelsson, I., & Hundeide, K. (2011). *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik. (1. uppl.)*. Stockholm: Liber.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Tellgren, B. (2004). *Förskolan som mötesplats: Barns strategier för tillträden och uteslutningar i lek och samtal*. Örebro: Örebro universitet: Pedagogiska institutionen.
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed [Elektronisk resurs]*. (Reviderad utgåva). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Ytterhus, B. (2003). *Barns sociala samvaro: inklusion och exklusion i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1 Intervjufrågor

Bakgrundsfrågor:

- Vilken utbildning har du?
- Hur många års erfarenhet av arbete på förskola har du?
- Vilken information/utbildning har du fått om barns kommunikation på förskolan?

Huvudfrågor:

- Hur definieras kroppsspråk på förskolan?
- Vilken betydelse har barns kroppsspråk på förskolan?
 - När har kroppsspråket betydelse på förskolan?
- Hur reflekterar förskolan över barns användande av kroppsspråk i den pedagogstyrda verksamheten?
- På vilket sätt arbetar pedagoger på förskolan för att alla barn ska få samma möjlighet att uttrycka sig och bli förstådda?
- Hur hanteras oftast barn med bristande verbalt språk på förskolan?
- Vilka hjälpmedel finns på förskolan för att kunna kommunicera?
 - Används dessa hjälpmedel?
- Anser du att det finns "tillräckliga" kunskaper och kompetenser på förskolan för att förstå barns kroppsspråk?
 - Skulle du vara intresserad av att vidareutbilda dig?

Bilaga 2 Informationsbrev

Informationsbrev

Hej

Vi heter Pernilla och Sofie och läser sista terminen på förskolläraryrket på Högskolan i Gävle. Denna termin skriver vi ett examensarbete i didaktik där syftet med studien är att undersöka pedagogers förhållningssätt till barns kroppsspråk.

Vi kommer förhålla oss till vetenskapsrådets forskningsetiska principer (<https://www.vr.se/etik.4.3840dc7d108b8d5ad5280004294.html>) vilket innebär att allt deltagande är frivilligt och kan avbrytas när helst önskas. Med utgångspunkt i detta önskar vi intervjua dig som pedagog med frågor inom detta område. Intervjun är anonym och den avidentifierade sammanställningen av intervjun kommer lagras på Högskolan i Gävle. Resultatet av studien kommer publiceras i DiVA.

Vi hoppas att du vill delta i vår undersökning, har du frågor får du gärna höra av dig till oss.

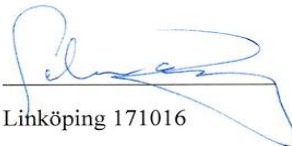
Med vänliga hälsningar

Pernilla Arnestål
ofk14pal@student.hig.se

Hedemora 171016

Sofie Åberg
tfk09sag@student.hig.se

Linköping 171016

Handledare: Davoud Masoumi
davoud.masoumi@hig.se